

*Петар Анђелковић**

ВЕРСКО ОБРАЗОВАЊЕ И НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ

Сажетак

Лажни интернационализам, у форми „вестернизације”, космополитско зулумћарство, насрће посредно и непосредно на духовни и телесни интегритет малих народа. Комерцијализацијом система и процеса образовања при чему новац постаје главни циљ, терминална вредност, а квалитет знања се потискује у други план, све више деградира се и сама сврха образовања и васпитања у смислу развоја што потпуније човекове личности. Масовна производња једнодимензионалних, обездуховљених стручњака, послушних поданика и покорних најамних радника, која се посебно, као обавезни задатак намеће земљама у транзицији, само још више та друштва гура на периферију историје и уводи у нови облик колонијализма. Да не би потонули у нечовечност, анималност, бездушност историје, да нас не би усисао октопад лажног космополитизма, српском роду, за опстанак и излаз из ових трагичних историјских околности, за излаз са пута бесперспективности, као услов свих услова намеће се потреба очувања свог националног идентитета у чему ће образовни систем, а у оквиру њега истинско верско образовање, имати кључну улогу.

Кључне речи: глобализација, нови светски поредак, национални идентитет, српско друштво, реформа образовања, болоњски процес, верско образовање, православље

* Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет, Катедра за социологију

*И та нам је вера спасавала оце
Од многе пропасти; та ће иста вера,
О хвала ти Саво! И унуке спасти.
Змај Јован Јовановић*

Свака је нација, на свој начин један персонални ентитет. Народна душа живи у покољењима. Један се народ кроз векове на исти начин радује и тугује, пева и плаче, мири и свађа, брани и напада. Дакле, телесној сродности људи једне нације одговара њихова духовна сродност. При стапању индивидуалних душа у колективну врши се нека кристализација око једне идеје, око једног једра. Исто тако из тог заједничког општекултурног акумулатора свака јединка генетичким путем добија знање за своју нову културну душу. У отвореном историјском процесу, у унутрашњем сновању и ткању, ентелехија народног живота рађа његово историјско ја. Тако народ постаје логички и етнички сређена целина, и из своје подисторије и племенске подсвести, израста у културно – стваралачку монаду, постаје субјект, личност. У историјској перспективи, у времену и простору, народ - индивидуа живи и ствара само собом. На свет око себе он ће реаговати из себе, из свог духа, свог логоса. У обилним и често врло дубоким историјским променама он ће остајати раван себи, као саможивот и самосазнање. То је онај светионик, извор покретних снага, осмислитељ културног бића и акције једног народа.

То је она стваралачка снага народног живота и духа, два основна елемента без чијег јединства нема ни стварности ни вредности које воде из хаоса у ред. То је онај жижак који се не гаси и када живот народа потоне у бездушност историје, и када се, шта више, заувек изгуби са лице земље. Људи и народи могу умрети идеје живе.

Истоветни народни дух манифестује се у свим димензијама вековне народне културе. Из корена народног персоналитета провејава истородни дух. Стога се може закључити, да култура једног народа и није ништа друго, него стваралачко цветање народне душе. То значи: имати самосазнање и самопоуздање, јасне представе о својим вредностима и могућностима, о својој стварности, помоћу које ћемо се, јасно, без предрасуда поставити према себи и другима. То даље значи да народ у врло сложеној стихији народа, у променљи-

вом и бурном трагичном овоземаљском битисању, има само свој пут, има само своје опредељење, само своју судбину. Без своје самосвести, без свог историјског ја, историја једног народа јесте механички процес, такозвано „објективно догађање народа у простору и времену”. У механичко-историјској стварности у којој „наук плете нити пролазности” историја тако постаје „гробље прошлости”. Изградити самосазнање и самопознање, јасну представу о својим вредностима и могућностима, о својој стварности, помоћу које ће се одређено, јасно без предрасуда поставити према себи и другима, постаје основни национални задатак и интерес сваког народа. То значи поставити хијерархију вредности, устројити морални поредак, ослободити се површног, унети у савремен хаос логику, ући у себе, у круг свог властитог живљења и стваралаштва.

У том смислу није на одмет подсетити, али и стално подсећати младе нараштаје у образовном систему, на поученије које српском роду у аманет оставио један од твораца српског националног евангеликона Стефан Немања. Просветливши се божанском мудрошћу Стефан (Симеон) је мудро схватио и препознао далекосежно опасности које вребају српски род и стога свом сину, Светом Сави и српском народу поручио: *”Чувајте, чедо моје мило, језик као земљу. Реч се може изгубити као град, као земља, као душа. А шта је народ изгуби ли језик, земљу, душу? Не узимајте туђу реч у своја уста. Узимаш ли туђу реч, знај да је ниси освојио, него си себе потуђио. Боље ти је изгубити највећи и најтврђи град своје земље, него најмању и најнезнатнију реч свога језика. Земље и државе не освајају се само мачевима, него и језицима. Знај да те је туђинац онолико освојио и покорио, колико ти је речи поткрао и својих натурио. Народ који изгуби своје речи престаје бити народ... После изгубљеног језика нема народа...”*¹

За разлику од других професија које граде земаљске грађевине просвета изграђује душу, зида бесмртне душе наше. Изграђујући у нама све оно што је вечно, она нам гради степенице за бесмртност, отвара нам пут за вечност, јер нас само дела наша (материјална и духовна), оно што остане иза

1 Завештање Стефана Немање, Из Хиландарске повеље.

нас чине бесмртним. Циљ праве просвете наводи се томе у да нам помогне да се спасемо од свих могућих, странпутница, лутања и сурвавања у поноре. Дакле, да нас најпре спаси од нас самих, од наших унутрашњих немира, сумњи и неповерења која разбуктавају страсти. Да просвети, просветли човека, да осветли све његове поноре и јаме, да протера из њега семе таме, да човек из себе потисне сваки мрак греха и таму порока, а да усвоји и у њему зацаре врлине и да све то на прави начин пренесе својим васпитаницима. У нашем светосавском народном сазнању, учио је један од наших најзначајнијих богослова али и филозофа, *Ава Јустин светлост и живот* су синоними; као што су *тама* и *смрт* синоними. Зато *просветитељ* мора бити *Светитељ* који зрачи, светли и просвећује: *“Просвета је само пројекција светлости, зрачење светлости, светитељ светли, и тиме просветљује, просвећује.”*² Потврду те констатације он налази и у самој етимологији српске речи *просвета* „*која долази од црквено-словенске речи просвешченије; а свјет значи светлост, те просвета значи просветљење.*”³ То је разлог који нас наводи да у нашем језику можемо ставити знак једнакости између просвете и светлости, односно између појма *просветитељ* и појма *светитељ*. Просветитељ мора да светли и осветљује, својим делом и својим примером. Он треба да осветли онима које просвећује пут живота и пут врлина.

На какав одзив може наићи овако схваћен образовни позив у високо технизираном, потрошачком и прагматичком свету у каквом данас живимо? Допушта ли нам тај амбијент да говоримо о учитељу као (*про*)*светитељу* – (*образ*)*оватитељу*? Одговарајући одговор на ово питање захтева најпре одговор на питање шта је то *школа*? Школа је место упознавања самога себе, света и природе која нас окружује, она је место стицања најразличитијих знања и искустава... Но, школа није само образовна установа, она је великим својим делом и васпитна установа у правом смислу духовни храм у коме се вајају људске душе. Стога, васпитавати значи имати визију како и на који начин васпитавати човека да би формирао исправни поглед на свет и у складу с њим деловао.

2 Ј. Поповић, *Светосавље као философија живота*, Ваљево, стр. 112.

3 Исто, стр. 113.

Савремени менталитет жели приковати пажњу људи, посебно младих у оквиру овоземаљских стварности, сугерирајући им важност вредности: успех, ужитак, младост, новац, лепота, материјална сигурност, ефикасност, конкуренција - *"Живи брзо, уживај у животу и умри млад и леп"*. Савремени живот живи се на такав начин да се сва његова стремљења исцрпљују у овоземаљским стварностима, у овоземаљској умишљеној сигурности. Врата људскога здања која нас повезују с Трансценденцијом зазидана су нашим конформизмом, гријехом, лажима. Други изазов истинском образовању-васпитању произлази из чињенице постојања рушевног система вредности. Та присутност идејног и вредносног плурализма у којем се наши млади, али и сви ми налазимо буди у њима питања: *"Које су вредности праве?"* Тај им плурализам, а посебно стога што се он развија и шири на један врло организован начин од стране креатора *Новог Доба*, сугерише да напоследку није ни важно схватити која је вредност права - *"За смисао више нема наде"*. Зато данас људи лако беже у ирационално и тамо траже емотивну сигурност, у честом су искушењу да прибегавају различитим облицима псеудо-религиозностима или да искушавају разна болесна искуства, која затим покушају приказати као модерно-нормалним, као *ИН*. Само површни човек, *човек комарачке памети* (Јустин Поповић) може да тражи и да поверује да ће наћи у збрканим кошмар - бајкама *"Велике Звери"* пут ка просветљењу. Нови светски поредак - поредак *"мира и благостања"* је побуна (разуздана, Дионисијска) против сваког разума, истинског морала, традиције, породице, у начелу против цивилизације. Посебна пажња и настојање креатора *Новог Доба* усмерена је на рушење етичких и националних вредности. Суштина се састоји у томе да се добро и зло релативизују, како би се избегла њихова апсолутизација, односно да све зависи од нашег погледа на свет, од конкретне ситуације. Зло се нуди и приказује као *"просветљење"*, *"духовност"*, *"иницијација"*. Људи се убеђују, а многи у то и поверују, да сви путеви воде ка Богу, да је свака духовност од Духа Божијег. На тај начин се сугерише деистички поглед на свет и синкретизам који традиционалну хришћанску веру, а која је стуб нације, ставља у исту раван са разним религијама и сектама и тиме у дело спроводи идеја да све вероисповести, па чак и читаве

религије, морају бити равноправне. Резултат овог процеса секуларизације је да годишње у свету нестане чак 25 језика, а то значи исто толико и народа.

Видимо да савремени систем вредности и морална сродност, имају своје изразе у савременој западњачкој култури, која опет има повратно и по неморал стимулативно дејство, јер подстиче: материјализам, индивидуализам, егоизам, неодговорност, лењост, кукавичлук, сластољубље, распламсавање страсти, стварање култа забаве и остале елементе болесног потрошачког и отвореног друштва. Отуда можемо закључити да и духовна и морална обнова, како би се што ваљаније спроводиле, требају имати и своје културне изразе. Оном делу омладине који у актуелном духовном незнању проналази смисао живота у православној вери и подражавању својих светих и славних предака, треба понудити одговарајућу алтернативу у аутентичној националној култури усклађеној са православном моралношћу. Таква култура наравно већ постоји, али је треба не само неговати, већ и надограђивати (на темељима који већ постоје) и учинити што доступнијом, *ново вино треба сипати у нове мехове* (Мк. 2,22), при чему треба разликовати прилагођавање техничким околностима једног времена, што донекле не мора бити на одмет, од прилагођавања *духу времена*, које је у данашњим условима неизоставно штетно. На тај начин ће се православној омладини омогућити да сама осети естетску и етичку супериорност аутентичне православне и националне културе у односу на савремено поткултурно западњачко неморално и монотono смеће. Али таква спознаја је могуће само уз преумљење које човека чини способним да гледа духовним очима, то јест да гледа дубље од површинске и нагонски лепе и шарене одеће односног смећа, чија одвратност постаје упадљива тек ако се гледа са исправног становишта.

Срећа човека почива на унутрашњем миру, хармонији и стабилности сопственог идентитета, а не на једнакости са другима. Индивидуализован и слободан човек је јединствен пример људске личности и он са другима ступа у односе у своје име и на свој начин. Тако је и са народом и нацијом. Нација није ништа друго него личност народа, она је за народ оно што је личност за индивидуалног човека. Као што је личност унутрашњи ред који има пресудну улогу у свему

што човек мисли и ради, тако је и нација ред и структура која повезује све припаднике народа у једну заједницу. Народ који није интегрисан у чврсту националну заједницу личи на незрелог дечака, или нестабилног човека чије је понашање хаотично и непредвидиво. Снага једног народа потиче из тачке гледишта из става према животу. Тај унутрашњи компас, односно изграђена тачка гледишта, не само да показује правац, већ несумњиво гони на акцију. Српски народ има дуго историјско памћење, Опстајао је и када је био уништен, побеђивао је и када је био побеђен, враћао се са пута без повратка, повијао се пред слабијим, а моћне и силне побеђивао и прогањао овенчан славом. На овом парчету земље, ветрометини, где се сударају цивилизације опстајао је и опстаје зато што има своју величину, индивидуалност, свој дух. Зато што није изневерио своје претке, напуштао своје светославље, зато што је увек преферирао небеско - земаљском, вечно - временском.

Српски народ има своју филозофију, своје погледе на живот и свет, своја схватања о Богу и човеку, о истини и правди, о мудрости и поштењу итд. Њима су прожета сва народна предања, све народне умотворине, у њима је и главна подлога српског народног мита. Управо тај мит је њихов духовни оквир. У тај живи оквир народна душа је утиснула, као свој расни жиг, своја осећања, своја надања, која од искона прате судбину српског народа. Наше народне пословице истичу истину као највеће људско благо, а лаж као највеће зло из кога се рађају сви пороци. Као скуп добрих обичаја који чине предуслов здравог и складног живота појединца и заједнице, морал је вероватно најпоузданији показатељ истинске снаге једног народа у одређеном времену. И повесно искуство јасно сведочи да један народ расте и уздиже се онда када му се синови диче чојством и јунаштвом, а мајке и кћери пожртвовањем и чедношћу, када се нико не боји напора и самосавлађивања. Супротно томе, стање у једном народу се на свим пољима погоршава када народ окрене леђа поменути особинама. Због тога је сваком истинском патриоти јасно да је од борбе за одбрану народног иметка и народне територије, много важнија одбрана народног морала или тежња ка моралном препороду. Морални капитал једини је капитал који ни под којим условима не сме бити окрњен уколико се жели

имати добар темељ за народно-државни дом. Ову истину веома добро знају и креатори богоборног Новог светског поретка. Они веома добро виде да је моралност, препрека изградњи потрошачког друштва скројеног по атлантистичко-мондијалистичком калупу, те стога улажу велика средства како би се обрачунали са последњим остацима старог хришћанског морала који је био духовни а посредно и физички штит наших предака од разорних туђинских духовних уплива. Народни мит као огледало наше народне душе неговао се и с колена на колена генерацијски преносио у домаћинским породицама. Србија увек била, ако не у целини а онда у својим најбољим представницима и главној народној историјској оријентацији кроз векове: домовина побожности, радиности, правдољубивости, животне радости, љубави према свом завичају, гостопримства, социјалног заједништва и међусобне испомоћи и у добру и злу. Кома ова слика Србије изгледа као бајка која нити је када постојала у прошлости нити ће када постојати у будућности, тај нити познаје, нити воли, нити жели такву Србију. *Нас, по речима Светог Николаја Српског, неће спасити вештина него врлина*, што значи да је на првом месту аутентичне Србије постављање врлинског живота на место које му припада у друштву. То конкретно значи насељавање друштвеног живота оним системом вредности који подстиче и награђује врлину. Ако се хоће мислити мисао својих предака, и мисао својих потомака, и унучади своје деце - ми не можемо мислити ниједну другу мисао, сем ако нисмо одређени, и ако нисмо одлучили да постанемо *Мики Мауси*. Значи, да одустанемо од своје вере, од своје културе, од своје цивилизације која можда некеме делује рурално, али је она наша и део је те цивилизације, културе, Имамо велику моралну и духовну одговорност према својој деци.

Политичка елита и тзв. невладине организације константно говоре о некаквим „европским вредностима”, које немају алтернативу. Мултикултуралност се схвата потпуно погрешно. Уместо да представља мирну коегзистенцију различитих култура, у Србији представља одрицање од сопствене. У ту сврху, занемарује се национална култура и пропаганда туђа. Занемарује се српски језик и дозвољава се увођење страних речи и израза, а ћирилицу, званично српско писмо не треба ни спомињати. Оно је готово потпуно протерано из

Србије. Мултикултуралност није акултуралност. Толеранција се схвата као гушење себе како се не би угрожавала права Другог иако у теорији подразумева трпеливост, прихватање различитости, које изискује афирмацију и Себе и Другог. Тек тада може доћи до толеранције. Толеранција није насиље над собом зарад Другог. Постојање две културе, две нације, два система вредности који не врше насиље један над другим јесте толеранција. У супротном звала би се асимилација. Србији је потребан културни национализам а не асимилација у „мегдоналд културу„. У којој мери, лакомислено и некритичко прихватање глобалистичких идеја и пројеката, ништи национални идентитет, можда најбоље илуструје пример Чешке, у којој један грађанин на питање каква је слобода остварена у постсоцијалистичким друштвима одговара: „ Није остало ништа од старог духа. Чеси су постали нација белих мишева који трче за новцем и гризу једни друге. Нико здраве памети не жели повратак у комунизам. Али коју смо ми то слободу заиста освојили? У оно време нашу сталну политику креирали су Руси: данас то чине Американци. У оно време живели смо у култури комунистичких лажних и празних обећања. Али, нису ли капиталистички медији и култура забаве подједнако лажни и празни и манипулативни.“⁴

Као што развој личности подразумева задржавање суштинског, тако и развој националне идеје подразумева ослањање на пређашња искуства, на сопствену историју, традицију, културу али и константан развој, себеосмишљавање. Идентитет се мора изнова задобити као поново осмишљен, он се мора сагледати, сада када обитавамо ван њега, мора се афирмисати кроз своје позитивне стране и опет постати актуелан. Он мора садржати специфичне вредности и циљеве. Варирајући чувену Сартрову мисао, да „биће није оно што јесте и јесте оно што није„, можемо рећи да је идентитет, као и идеја, увек више од оног што реално јесте, он је замишао, тежња да се доврши ониме што није присутно а желели бисмо да јесте, а пошто је тај недостатак немогуће надоместити у потпуности, уместо целине и циља, имаћемо пројекцију остварености и пројекцију целине која је неопходна у

4 Љ. Недељковић, (приређивач), „Коју смо ми слободу стварно освојили„, *НИИ*, 3060/2009, стр. 66.

развитку нације. Имагинарна допуна онога што јесте реално. Свест о националним циљевима је свест о недостатку. Једино нација која живи историју јесте покретач развитка човечанства. Тек у том превазилажењу и самопревазилажењу, нације задобијају прогрес, чиме човечанство остварује прогрес. Нација је процес, кретање. Српска национална идеја мора да обухвати своје одређење кроз афирмацију свега што је била и што ће бити. Она мора превазићи самонегирање, које јој може донети само аутошовинизам, међусобне деобе и сукобе. Наднационална форма мора поћи од националне, па тако и наша. Можда ћемо тада израз Србин користити често и са поносом, а не са осећањем кривице и понижености. *Видик се достиже растом а не пузањем* (Ружичка). Јер, како истиче К. Косик „Само нас имагинација може извести из бездуховности и безнађа...Ослобађајућа моћ произилази из стваралачке имагинације...”,⁵

Највећа битка сваког народа у 21. веку неће бити ни војна, ни политичка, ни економска, ни културна и медијска, иако ће све оне и даље бити заступљене и важне, већ је пресудна битка 21. века духовна борба за очување националног идентитета. Народи који успеју да очувају свој национални идентитет дочекаће 22. век. Век у коме живимо биће веома суров: криза енергената, криза хране, криза воде, финансијска криза, криза међународног правног система Уједињених нација... Да бисмо сачували свој национални идентитет у једном таквом веку нама је као народу потребно све оно што тренутно немамо: далекосежан национални програм око кога ћемо се сви сложити и окупити и високо одговорна национална елита. Нама је данас неопходно да се изнова образујемо и организујемо за 21. век, да улажући у младу Србију инвестирамо у властиту будућност, да стварајући нову националну елиту и дугорочни национални програм спремно дочекамо историјске изазове који следе. Прошло је време кафанског патриотизма, празног бусања у прса, голе импровизације, родољубља без садржине, духа и даха. Такође је прошло време националног самозаборава, духовне и моралне предаје и повлачења, стида од властитог идентитета. Долази време хри-

5 К. Косик, *Мостови преко европске ријеке и други списи*, Браничево, Пожаревац, 2008, стр. 78.

шћанске ренесансе, обнове порушеног националног достојанства и поноса, нових родољубивих прегнућа, националне дисциплине и самоорганизовања, предвиђања и акције. Ствари морамо узети у своје руке, истину и лаж, пријатеље и непријатеље поставити на право месту, српски национални интерес учврстити као заједничку идеју водилу која се војнички дисциплиновано спроводи и од које се не одступа. Историјско сећање и памћење једна је од веома важних категорија националног идентитета, јер омогућава постојање националне свести. Морамо много више познавати властиту историју. Без познавања историјских процеса и примера нећемо успети добро да се оријентишемо ни у садашњости нити за будућност. А у томе смо веома лоши. Опасно мало познајемо своју историју и још мање учимо из ње. Склонили смо да измишљамо нове узоре и циљеве, него да следимо поуздане историјске путоказе. Посебно не смемо дозволити прекрајање новије српске историје и инсталирање другачијег сећања и памћења. За српско национално биће погубни су поремећаји идентитетске равнотеже у образовном васпитном систему, попут примера да се у уџбеницима историје за средњу школу личност верског вође Мухамеда појављује 12 пута а оснивача хришћанства Исуса 8 пута.⁶

Губитак права на опис и тумачење властите националне историје био би погубан по национални идентитет и сигуран пут у национално отуђење и одрицање. Зато је толико важно да свуда и на сваком месту сведочимо истину о своме народу и ономе што нам се догодило у трећем узастопном геноциду учињеном над нашим народом у прошлом веку. Народ смо светле, хришћанске и моралне историје, које немамо разлога да се стидимо као један од древних европских народа. Нисмо велики по броју и територији, политичкој, економској и војној моћи, али смо велики народ по богатој историји, духовности и култури, посебно по личностима које су на разне начине обележиле светску историју., *Да би се припадало човечанству, мора се припадати некој конкретној заједници. Појединац који не припада ниједној заједници, чак ни оној за коју га веже језик и култура из које је израстао – јесте и*

6 О томе шире у З. Аврамовић, *Држава и образовање*, Београд, 2003.

*остаје нарцис који воли само себе, а пред светом се лажно представља као љубитељ човечанства.*⁷

Комунистичка владавина у Србији и у српском народу оставила је дубоке трагове. Извршена је насилна промена идентитета. Духовни и историјско ткиво српског народа значајно разорено и кренуло је калемљење потпуно нових, страних и антицивизацијских идеја и тековина. Такав галиматијас у срцима, душама и свести људи постао је плодно тло да се после једног гушења идентитета роди управо једна квазипатриотска струја, која је наметнула неке нове лажне нациоаналне знаке, нову националну митологију, мешајући је са комунизмом и неким тековинама, које се никако не уклапају у историјску истину. Као реакција на то, или можда у сагласју, настају неолибералне антинационалне идеје, које опет имају неку своју потпуно лажну историју, коју представљају као једину исправну истину. Комунистички обрачун са вером и националним идентитетом направио је празан простор, који је касније испунио савремени западњачки културни и духовни отров. Такав отров се неизбежно намеће као духовни израз савремене либерал-демократије, капитализма и мондијализма. *“Свако се од њих усиљава да одбаца хришћанство, заснује нову културу не на Богочовеку, већ на човеку лишеном сваких религиозних ознака... Цела савремена култура, уколико није вођена чежњом за Богом губи сваку стваралачку способност и убија самог човека”*⁸ Дакле, духовна и морална обнова омладине православних народа, суштински је повезана са питањем самобитности коју чине свест о човековој боголикости, као камену темељцу људског идентитета, као и свест о особеностима националног карактера појединих народа. Да опстанемо, да одолимо претњама, да се одржимо на страшним ветрометинама, да будемо достојни трагедије која нас је задесила, морамо тражити ослонца најпре свак у себи, у вери и заједничкој историји нашој. Битно је да не изгубимо пут. Зашто су се преци молили певајући *„Госпode, покажи ми пут...”* Стаза, проверена, постоји. То је светосавска стаза коју треба одржавати и неговати, да

7 Михајло Марковић, *Оспоравања и ангажовања*, Изабрана дела, књ. 8, Београд: БИГЗ, Генес-с штампа, Просвета, СКЗ, 1994, стр. 398.

8 Александра Сердјукова, *Савременост и хришћанство*, Нови Сад 1996, стр. 158.

је не обузме коров, и неуморно даље крчити, градећи је у сагласју с новим временом. „Све ми је слободно, али све не користи; све ми је слободно али све не изграђује!” (Кор. 10,23) – опомиње нас свети апостол Павле, а наш бивши патријарх и будући светац Г. Павле поручује: „Не двоумите се! Никакав алтернативни предмет не може заменити васпитање кроз веру...Мало дете – мала брига, велико дете-велика брига, каже наш народ. Топло родитељско окриље и старање неће моћи да прате дете на свим његовим животним стазама и у свим лавиринтима живота. Али постоји Неко Ко ће му у сусрету са икушењима, а особито са изазовима нашег времена - са дрогом, са сектама и лажном духовношћу, са алкохолом, са проституцијом, са неморалом сваке врсте, - у одсутном тренутку, уместо родитеља, више од родитеља, али никако против родитеља, бити сигурна помоћ и заштита. То је Бог Живи и Истинити, Отац и Син и Дух Свети. Он је увек с нама, у Цркви Својој и нашој”⁹ Лешек Колаковски је на једном месту записао да човеку, после свега, остаје само достојанство. А Макс Вебер да се национална припадност више темељи на осећању части и достојанству него на материјалним погодностима.

Национално васпитање представља организован процес у коме народне институције настоје да на своје припаднике, посебно младе, пренесу националне вредности, кроз усвајање језика, прихватање националне културе, традиције и вере њихових претака, обичаја којима су њихови претци учени, итд. а са циљем успостављања и неговања патриотизма. Национално васпитање у Србији треба да извире из дубине народног бића, из светосавског предања. Насупрот националном васпитању налази се глобализација, заправо американизација, и болоњски процес као инструмент глобализације који брише националну компоненту у васпитању промовишући као идеал младина тржиште без граница. Та унификација у суштини значи негацију националног културног идентитета. Национално васпитање извире из дубине народног бића, из светосавског Предања које проистиче из Христовог учења које свету нуди монопол служења. Сврха

9 Патријарх српски Г. Павле „Пастирско писмо православним верницима у Србији”, септембар 2002.

образовања западног друштва заснива се на монополу моћи која се надахњује Ничеовом визијом надчовека, коме је идеја водила воља за моћ а не хришћанско sluжење.

Глобалистичко образовање одбацује класични модел образовања и васпитања у коме су ови појмови били компатибилни, представљали су две стране једног те истог процеса – духовног узрастања човека. Идеје нове просвећености заснивају се на секуларном поимању живота и света где се промовише деистички поглед на свет и синкретизам који традиционалну хришћанску веру ставља у исту равн са разним религијама и сектама. Овај секуларизам, нови академски поглед на свет заснован на вери у неограничену моћ науке, утемељен је на Ничеовом покличу, „остајте *верни земљи*”. У таквом концепту образовање се искључиво своди на световно које је лишено дубљег осећаја за трансценденталног и где се у други план стављају питања личног идентитета и смисла људског живота. Новој научној класи која је у формирању једино је света политика те се у том смислу и образовање и васпитање подређују интересима секуларне државе. Савремени верници, посебно на Западу, заступници нове просвећености у којој за истинску веру места нема сврху образовања виде у томе да неко постане продуктиван члан секуларне државе, „људски *ресурс*”, а не дете Божије. За разлику од Унесковог, интегралног хуманистичког концепта образовања који је у функцији свестраног развоја човека и афирмације националних идентитета болоњски концепт је у функцији неолибералног фундаментализма и моноцентричног глобализма са циљем да разара универзалне вредности културе у савременом свету и посебно културни идентитет малих народа. *“Реч је технокретском концепту образовања – без душе, који ствара професионалне идиоте а не еманциповане људе.”*¹⁰ Болоњска декларација образовање подређује глобалној светској подели рада и интересима мондијализованог капитала у свету глобалне економије. *“Неолиберална фаза глобалног капитализма, користећи бројне ефекте научно-технолошког прогреса, пројектује на развој света не само веберијанске принципе гвоздене мреже рационализације и*

10 Љубиша Митровић, *Транзиција у периферни капитализам*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 117.

бирокупатизације друштва, већ и механизме и институције из орвеловске антиутопије (орвелијанске визије) о друштву као “животињској фарми” и “великом брату” као свевидећем оку и контролору различитих облика понашања људи. У тако глобализованом свету и монструозном “друштву контроле” (Делез) између човека и човека не оставља се ни једна друга веза сем калкуле, голог, бездушног рачуна. Човек се редуцира на једнодимензионалну личност, у таквом друштву стручњаци су технички ефикасни професионалци а морално и људски равнодушни.”¹¹

Шта је превасходни, или крајњи узрок овог претећег, али све више неумитнијег слома? Наравно да о овом питању постоје различити, често и опречни одговори. Оно што је неоспорно јесте чињеница да живимо у свету који се непрестано мења, свету у сталном преображају. Такође, неоспорно је да се ово „модерно”, или „постмодерно” доба, свесно или несвесно „удаљило” од хришћанства, па се и справом назива „пост-хришћанско” доба. Ово удаљавање од хришћанства, од својих корена, јер је вера темељ сваке кулуре и цивилизације, ово доба неверовања, или боље речено многоверовања јер се проповедају „разна Еванђеља”, је темељни узрок кризе у којој се нашао савремени свет. Без обзира на ход цивилизације у „чизмама од седам миља”, услед брзог научног и техничког развика али и моралне деструкције као последица урушавања система вредности, наше доба је доба несигурности, пометње и очајања, духовно и интелектуално збуњено, морално дезорентисано. Људи се окупљају под лажним барјацима и од њих се захтева тотална послушност и верничка покорност. *Изгубивши веру изгубили смо и наду.*

У данашњој цивилизацији, „напредној”, човек је изгубио себе и озбиљно се разболео од кризе смисла живљења. У млитавом моралу данашњице, у материјалном обиљу човек је постао сиромашак, разочарани усамљеник. У животу данашњице нестала је ведрина живљења. Човек живи за знање материјално богатство, проси достојанство, фетишизира институције, клања се киповима и симболима итд. а све му то обесмишљава живот. *Етика је поражена а морал доведен до просјачког итана.* У енглеском маниру правимо се да је све у

11 Исто, стр. 118.

реду, да се ништа неморално не дешава око нас и ако смо сви свесни да живимо у свету лажи и превара, и да свесно или несвесно, вољно или невољно постајемо део тог света. *Превара је душа социјалног живота* тврди Шопенхауер. *Дубоко у себи осећамо да се гушимо у таквом моралу - неморалу али као опијени удишемо његов загуљиви ваздух и све теже разликујемо добро од зло истину од лажи.*

Стање у коме се данас налази цивилизација све више нас доводи до убеђења је научни поглед на свет неопходно допунити религиозним погледом а то посебно важи за подручје етике и екологије где „*техничка цивилизација*”, „*виртуелна галаксија*” највише пада на испиту. Отуда је неопходно вршити компарацију ова два погледа на свет, а зашто и не синтезу, посебно када је реч о религиозној и научној есхатологији. На то посебно упозорава *Фредерик Грегори* који тврди да „*пред лицем еколошке кризе радикално одвајање науке од религије представља интелектуални луксуз који човечанство не може себи да дозволи.*”¹²

Слом комунистичке идеологије и агресивно организовано ширење неолибералистичке политичке филозофије, у бившим социјалистичким земљама, донео је тржишну привреду у свим сферама живота па и на плану духовности. „*Све је на продају*” кажу стихови једне песме која се свакодневно може чути на медијима, а која верно одсликава стање духа у коме се налази савремена потрошачка цивилизација у коју све дубље тоне и наше друштво. Традиционалне вредности се урушавају, све се своди на профит чиме се незадрживо шире клице деструктивности (нихилизма) и немилосрдно загађује и уништава не само природна него и човекова ментална средина. Иза лажног сјаја неолибералистичке филозофије живота савременог друштва незадрживо се у венама друштвеног ткива шири наркоманија, у стопу је прати деликвенција, затим секте, алкохолизам и друга зла која човечанство воде у декаденцију. Дехристијанизација доноси са собом кризу идентитета, паганство са деструктивним сектама, етничко и етичко насиље, демографски колапс. Дакле, кризу духа. Мноштво етика затрпало је човека чиме су вредности

12 Према И. К. Гварјушин, „Хришћанство и екологија”, у зборнику *Судбина света с религијске и научне стране гледишта*, Бели анђео, Шабац, 1997, стр. 44.

изгубиле смисао. Друштвено-техничко доминира над друштвено-етичким.

Питање образовања, опште је познато, јесте веома важно питање за сваку људску заједницу. Ако би се лаковерно препустили алтернативним образовним решењима који нам се тако широкогрудо нуде, уз финансијску помоћ, то значи да одустајемо од својих вредности и традиције којима смо укорењени у тло и породицу народа и због које смо препознатљиви у свету. То значи да лутамо и трагамо за новим идентитетом са мало изгледа да га и нађемо. Јер, позната је поука да народ који није више способан да младима прене-се своје идеале значи да та заједница умире. Српски начети брод, српску шајку кроз теснац мрачне клисуре, између Сциле (препуштању себе великој аждаји - „*златном телету*” или „*тројанском коњу*”) Харибде (усамљености и издвојености) можемо провести, спасти попут Ноја, од претеће опште поплаве, ако се искрено и доследно врстимо својој вери, својим коренима, свом прапочетку - свом светосављу.

Пралик, прадуша, праоснова наше историјске стварности налази се у *светосављу*. У њему откривамо смисао наше историје, нашу судбину, наше назначење, нашу истину, корен нашег јаства, искон наших животних енергија. Оно што у хераклитовским потопима наше историје, оно што увек остаје исто - то је (и требало би бити) *светосавско дело и начело*. Светосавље није једина духовна вертикала наше историјске прошлости, али је најбитнија, основна, конструктивна идеја наше историје. Она је творац народног *евангеликона*. Православна антропологија, пресађена генијем светосавским у једра *сербског* човека деловала је као *антропогонија* : словенски *себар* постао је нова твар. Из светосавске идеје, која је надисторијска, никли су косовски божури, из ње се кроз света уста *Јевросими* мајци „просуо” морал, српски, епски, еванђелски морал. Тај еванђелски дух, који је постао основа, духа српског народа оформио је родољубиву, слободарску, митску, али у основи хуманистичку димензију српског етноса. *Светосавски и видовдански култ били су та *diferentia specifica*, националног индентитета и српске националне индивидуалности и државности.*

Питање верског (не)образовања је такође, за сваку друштвену заједницу, њен опстанак и развој, питање од судбо-

носног значаја. *Религија представља корен сваке заједнице, корен преко кога се она уланчује са својом прошлошћу и преко кога црпи животне сокове који дају животну снагу за опстанак у времену. Дехристијанизација сваке заједнице неминувано доноси са собом кризу и духа и друштва уопште. Вера је са социолошког становишта корен цивилизације, темељ на коме се гради друштво.* Такође, треба подсетити да је хришћанство државотворно а атеизам (као и неке псеудоверске секте) није државотворан. Ако не успоставимо изнова право верско васпитање и образовање то значи да ми одустајемо и од хришћанства, тј. православља и наше цивилизације. Сви покушаји грађења народног јединства и живота на темељима који нису засновани на православној вери су се кроз историју показали као разграђивање националног бића и сурвавање у пропаст.

Криза растаче и поништава читав низ идејних и идеолошких творевина и вредности: традицију, морал, хуманизам. Прети нам зла коб рашчовечења, губљења људског лика. Настајуће, тзв. посткризно друштво, на овим просторима, подразумева и осветљавање хришћанског лика нашег идентитета, али и његово критичко валоризовање. На прагу 21. века један од кључних фактора националне и духовне идентификације Срба, свакако ће бити и православље - светосавље, а то подразумева обнову духовности и духовних вредности на светосавским темељима.

Из те чињенице да је Бог главни протагонист догађања, а да је верско васпитање само као помоћ у откривању те свете и величанствене присутности, произлази за васпитаче следећа порука-савет: *Ми смо они који сејемо, али Бог је онај који даје да расте; Божја милост је она која буди веру. Зато нема места за евентуална обесхрабрења која нам, услед потешкоћа остваривања верскога васпитања, понекад прете да нас испуне и освоје, те баце у малодушност и кризу. На нама је да обрадимо земљу, да изаберемо добро семе, да чекамо повољне климатске услове за сетву, али онај који чини да семе расте јесте Бог. И Њему припадају плодови. Не допустимо зато да, не црпећи снагу на Извору живота, онемогућимо и другима да то чине. Не допустимо да ми сами, неприхватитељи Еванђеља, постанемо препрека младима да препознају радост и истину тога Еванђеља. Исус је у том*

погледу био прилично оштар: „Јао вама, учитељи Закона, јер сте однијели кључ спознања! Ви сами не уђосте, а онима који хтедоше ући запречисте” (Јк 11,52).

Petar Andjelkovic

*RELIGIOUS EDUCATION
AND NATIONAL IDENTITY*

Abstract

Both false internationalism, formed as „westernization”, and cosmopolitan oppression attack the spiritual and physical integrity of the small nations both directly and indirectly. By commercializing the educational system and processes, with money becoming the main goal and terminal value and the quality of education itself being pushed out of the perspective, the very purpose of education as the wholesome development of one’s personality is being more and more degraded. Mass production of one-dimensional, „despiritualised” experts, obedient subjects and humble hired labour which is especially imposed on the countries in transition as an obligatory assignment only pushes their societies towards the margins of history and leads them into a new form of colonialism. In order to avoid being plunged into the inhumanity, animalism and heartlessness of history, in order to avoid being sucked in by the octopus of the false cosmopolitanism, in order to survive and come out of these tragic historical circumstances, in order to exit the road of non-prosperity the need to preserve one’s own national identity is imposed upon the Serbian people as the condition of all conditions. The crucial role in this process of preservation of the Serbian national identity will be given to the educational system and to the truthful religious education as its part.

Key words: Globalization, the New World Order, national identity, Serbian society, educational reform, the Bologna’s educational process, religious education, Orthodoxy

Литература

- Аврамовић, З., (2003) *Држава и образовање*, Институт за педагошка истраживања, Београд.
- Гварјушин, И. К., (1997) „Хришћанство и екологија,, у зборнику *Судбина света с религијске и научне стране гледишта*, Бели анђео, Шабац.
- Недељковић, Љ., (2009) (приређивач), „Коју смо ми слободу стварно освојили,, *НИН*, 3060/2009.
- Косик, К., (2008) *Мостови преко европске ријеке и други списи*, Центар за културу, Пожаревац.
- Марковић, М., (1994) *Оспоравања и ангажовања*, Изабрана дела, књ. 8, БИГЗ, Генес-с штампа, Просвета, СКЗ, Београд.
- Митровић, Љ., (2009) *Транзиција у периферни капитализам*, Институт за политичке студије, Београд.
- Патријарх српски Г. Павле (2002) „*Пастирско писмо православним верницима у Србији*”, септембар 2002.
- Поповић, Ј., (1993) *Светосавље као философија живота*, Манастир Телије, Ваљево.
- Сердјукова, А., (1996) *Савременост и хришћанство*, Расија, Нови Сад.

Овај рад је примљен 23. августа 2011. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 28. новембра 2011. године.